

ténetének legjobb ismerője. Személyében jó őrzőre talált ez a többféle eredetű és nem egy alkalommal pusztulásnak kitett gyűjtemény. Már eddig is jelentős részt vállalt a nagyváradi könyvészeti források feltárásában, amikor több száz lap terjedelemben közreadta a Székeskáptalan könyvtárának történeti forrásait és jegyzékét (Bp.–Szeged, 2002), e recenzió írása közben pedig frissen jelent meg a nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állományát bemutató kötete (2005). Most ismertetet munkája, *A Nagyváradi Szeminárium Nyomda 1745–1804* c. kötet a nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár közös kiadásában készült, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának és a Partiumi Keresztény Egyetem (Nagyvárad) anyagi támogatásával.

V. ECSÉDY JUDIT

Szücs Sámuel naplói. I. (1835–1864) II. (1865–1889). A bevezető tanulmányt írta, jegyzetekkel ellátta és a kéziratot sajtó alá rendezte KILIÁN István. Miskolc, 2003. 336; 352 l.

Vidéki múzeumaink, könyvtáraink számtalan kéziratossal dokumentummal lepik meg az utazásra és az autopsziára fáradságot nem sajnáló kutatót. Szücs Sámuel miskolci helytörténész naplója is ékes bizonyossága ennek. A miskolci Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Gyűjteményének kéziratok között előkelő helyet foglalnak el a Szücs család dokumentumai, Szücs Sámuel naplóján kívül helytörténeti írásai valamint testvére, Szücs Miklós naplója. Ez utóbbi már 1981-ben napvilágot látott ugyancsak Kilián István gondozásában.

A napló a város élénken élő naplói- vagyományába illeszkedik bele a maga 13 kéziratossal kötetet kitevő terjedelmével. A 18. század elejéig nyúlik vissza ez a hagyomány, mint ahogy nagy múltra tekint vissza az a református értelmiségi mentalitás is, amely a naplóból tükröződik. A naplóíró Szücs Sámuel családi örökségként táplálkozott ebből a múltból: apja is megbecsült polgára volt a városnak, tevékeny

híve egyházának. Gyermekait is ebben a szelvényben nevelte. Sámuel elsőszülött fia volt, aki a debreceni kollégiumban megszerzett alapképzés után jogi pályára lépett, a Felvidéken és Pesten végezte további tanulmányait, hogy aztán letelepedve a városban élete végéig ezt a közösséget szolgálja a jogi pályán nagy szerénységgel és szorgalommal. Hivatali karrierjének csúcsa a megyei árvaszéki ülnök tisztsége. Házasága révén a város neves polihistorával, Herman Ottóval került kapcsolatba. Mint helytörténész több kéziratban maradt munka szerzője is, kapcsolatban áll Szinnyei Józseffel, akinek lexikonához ő szolgáltatja a miskolci írókról szóló szócikkeket.

Naplója nem csupán helytörténeti vonatkozásai miatt érdekes, bár leginkább e tudománynak az érdeklődésére tarthat számot, hanem ennél átfogóbb, teljesebb kultúrhistoriai dokumentum, hiszen a magyar történelem eseményteli hatvanöt évét íveli át, 1835-től 1889-ig: reformkor, forradalom és szabadságharc, megtorlás, passzív rezisztencia, kiegyezés, polgárosodás, a millennium eseményei sorjáznak egymás után. Még hozzá egy olyan szemtanú személyiségén átszűrve, akinek helyi értékrendszere többnyire egybe esett az abszolút értékkel, azaz naplójában azokat az élettényeket tartja megörökítendőnek, amelyek a történelem könyörtelenebb rostjában is fennmaradtak. Ugyanakkor perspektívája mégiscsak a hétköznapi ember perspektívája, hiszen a történelemnek nem alkotó részesével, hanem szenvedő alanyával állunk szemben.

Tizenhatéves korától, 1835-től vezette naplóját. Első bejegyzése I. Ferenc császár halálának híre. Ezt követően a napló rövid, summázó bejegyzései akkor dagadnak önálló élménybe számolókká, mikor Késmárkra kerül, 1738-ban. A vándor évekről tekint vissza a debreceni kollégiumban töltött tanuló évekre, a reformkori fiatal értelmiségi rétegnek a konzervatív iskolarendszert bíráló, változásokra, újdonságokra szomjas kritikájával: „...egy schlendrian oskolai rendszernek nevendékei vagyunk, annak nyomai maradtak rajtunk, oly elvek mellett, minőket bészívánk, – tanuló pályánk’ végével, eggy semmit sem

tudó, a' világtól idegen, minden lépésben botló lényekké váltunk, mindenek inkább, mint ügyességgel bírók, – mert azon felül, hogy a' testi gyakorlat terra incognita vala, a' multságok, mint színház, tánczvizgalamk, és a többi tiltott, – később pedig, csak elnézett dolgok valának.” (I. 178.)

A napló első része utazási élményeinek megörökítésében a nagymúltú peregrinációs irodalommal tart rokonságot, leírásaiban a Justus Lipsius óta hagyományozódott elveket követi, naplójának ez a része akár peregrinációs irodalomként önállóan is kezelhető lenne. A reformkor szellemisége mutatkozik meg azonban abban, ahogy utazása során elsősorban nem a múlt tárgyi emlékeit keresi, hanem a jelenkor vívmányait: a Széchenyi Könyvtárat keresi fel, gőzhajón utazik, színházba jár, később a Valero selyemgyár ébreszt benne elismerést. Olvasmányélményei és személyes kapcsolatai is ezt a szellemiséget sugallják: részt vesz a Kossuth tiszteletére rendezett fáklyás zenén, és két nap múlva Hatvanban találkozáva vele, ezt részletesen megörökíti naplójában. Szemere Bertalan a másik politikus, akiről érdekes portrét ad. Széchenyit tiszteli, de *A Kelete népét* olvasva ezt írja: „E' munka, szerzője' korszorúját nem sok levéllel fogja nevelni. Elején, a' magyar nemzetnek néhány évek alatt tett haladása szépen festetik, 's az olvasó sok jót reményl. A' többi részen, néminemű zavar, 's confusum chaos ömlik-el, melly engem' meg [nem a kiadásból kimaradt!] győze, a' munkában felhozott azon állításról, hogy a' Kossuth Lajos által szerkesztett Pesti Hírlap, sírba dönti a hazát.” (I. 101.)

A szabadságharc idején nemzetőr lett. Megdöbbentő rajzát olvashatjuk egy Szakály melletti csatának, amelyben személyesen is részt vett. Megfigyelhetően visszafogottabbak sorai a szabadságharc alatt, mint a reformkor esztendeiben, későbbi feljegyzései pedig a királyság iránti lojalitását is mutatják (1877 júliusában V. Ferdinánd haláláról írt megemlékezése II. 91.). Mint láthattuk, életét sem kímélő hazafi, de éppen a háború fenyegető borzalmai, az agresszív változások riasztják is, az olvasó átérzi, hogy nem lehetett könnyű városi lakosként a napi, heti rendszerességgel váltakozva bevonuló császári

és magyar hadsereg árnyékában megélni ezt az időszakot. Tisztában van azonban azzal, hogy a magyar történelem egyik legfontosabb korszakának szemtanúja: hosszas összefoglalását adja mind a két esztendőnek, 1848-ét az események sodrában kicsit megkésve, nem az év végén, ahogyan ezt tenni szokta, hanem 1849 nyarán. Mint ahogy rendhagyó az 1850–51-es évek leírása is: a napló havi beszámolóí helyett rövid rapszodikus összefoglalások mutatják a megrázott lélek elnémulását, tagolatlan, formáját veszített dadogását.

A passzív rezisztencia idején is ilyen rövidiek a feljegyzések, csak 1860-ban tér vissza a napló régi medrébe, hogy aztán a kiegyezés után megélénkülő városi életnek sokszínű változatosságát mutassa be. A kései évekre kialakul feljegyzéseinek egy szigorú felépítése: minden hónap kap külön értékelést, de még fontosabb az évek végén készült összefoglaló. A havonta megírt események első benyomásai és erőteljesebb családi, magánéleti vonatkozásai után ezek az összefoglalások a következő rendben adják az év fontos eseményeinek summázatát: országos események, megyei események, Miskolc város élete, egyházi élet, kulturális események, születési és halálozási statisztikák, terményárak, publikációinak számbavétele, a családi élet. Eközben egyéb feljegyzéseket is beiktat, pl. az 1875. év végén családja genealógiáját. Érdeklődésre különösen jellemző a reformkortól kezdve a magyar nyelv ügyének pártolása, majd ezzel összekapcsolódva a kezdetektől haláláig a színészet ügye, meg is írja a miskolci színészet történetét. A 40-es években az opera előretörésével szemben éppen a nemzeti nyelv ügye miatt védelmezi a prózai előadásokat, Schodelné fellépése kapcsán így ír: „Öt, mint jeles művésznőt, csak az nem becsúli, kitől a' természet megtagadá a' szép ízlést, azért is öt lehet sőt kell pártolnunk, hanem itt is meg vannak a' határok, miken, innen, vagy túl lépni nem szabad, és így valóban szomorú dolog az, hogy a' ferde nézetű közönség, diadalmaskodni engedi az operát, a' drámán, mert egy művésznőért, bármi jeles legyen is ő, és több divatkörös emberért nemzeti nyelvünk' haladását megkötni, megbocsájthatatlan vétek.” (I. 78.)

Ez a nyelvpártoló szemlélet élénk hangot kap naplójában még a 80-as években is, bár a színészet mint önálló értékekkel rendelkező, a nyelvtől független művészet is rehabilitálódik. Minden évben közli a miskolci színház repertoárját, tagjainak névsorát, szerepkörükkel együtt, és a pesti vendégszínészek között is megtalálja az értékes egyéniségeket. Szépen méltatja például a Pestről a városba visszalátogató Latabár Kálmánt (II. 219.).

Magánéletéről sokkal kevesebbet tudunk meg, mint az a műfajból következnek. Személyes viszonylataiban is mintha a társadalmi szerepekhez való kötődés, a megfelelni akarás lenne az elsődleges. Úgy tűnik, már huszonévesen felmerül benne a publicitás valamilyen igénye. Lehet, hogy ez csupán a leszármazottakat feltételezi mint olvasókat, de lehetséges, hogy akár szélesebb közönséget is szem előtt tart. Az állandó visszautalások, összefoglalások mindenestre nagyfokú tudatossággal rendelkező naplóírókat mutatnak: apja életének összegzése annak halálakor, bizonyos születésnapjain a napló életkorának „pályafutásának” áttekintése stb. Emberi kapcsolataiban is a fiú, hitvesi, apai szeretet hagyományos értékei és verbális megnyilvánulásai érhetők tetten. Inkább az élmények lejegyzett volta ad információt rokonszenvesen szelíd, szerény és szeretetteljes alakjáról. Fiatalon veszíti el legjobb barátját, Telegdy Pált. Az ő halálának, temetésének és saját veszteségének leírása azonban messze túl emelkedik a hagyomány adta kereteken, és az őszinte fájdalom formálja egyedien felforrósodott hangú beszámolóvá.

Rejtőzködő, szemérmes szerzői háttérbe maradása miatt külön jelentőséget kap a napló után következő nekrológok közlése, amelyekben a társadalmi státuszának megfelelő visszaemlékezésből is kibontakozik egy valóságos emberi portré.

A napló igen nagy terjedelmű anyagában való tájékozódást majd a beígért névmutató fogja megkönnyíteni. Kár, hogy néhány olvasat esetében nem tudni, hogy az eredeti szöveg vagy a kiadó pontatlanságáról van-e szó. Egészében véve azonban a ma kevésbé megbecsült alaputatásnak, szövegkiadásnak egy fontos teljesít-

ményét tisztelhetjük a két vastkos kötetben. Szűcs Sámuel szerényen a háttérben maradt neves kortársai mögött. Ilyen szerényen húzódik meg a közreadó is majd azoknak a későbbi publikációknak az árnyékában, amelyek magától értetődő természetességgel fognak profitálni e szövegkiadásból.

CZIBULA KATALIN

Göröngyös úton. Kárász József-émlékkönyv. Összeáll., a bibliográfiát készítette KÖSZEGFALVI Ferenc. A szemelvények válogatásában közreműködött Ifj. KÁRÁSZ József. Hódmezővásárhely, 2004. 187 l.

Kárász József irodalmi munkássága a harmincas években indult és a népi írók mozgalmához kapcsolódik: pontosan szólva annak tisztántúli szárnyához, amelyet Sinka István és Szabó Pál neve fémjelez. A falusi szegénység sorából származva írásaival a parasztság életkörülményeit kívánta feltárni, egyben utat keresve a parasztsors megjavítására. Ifjúkorában a népi írók számos folyóiratának az előállításában segédkezett; hosszabb-rövidebb ideig részt vállalt a *Magyar Út*, a Kovács Imre irányította *Híd* (1937), illetve az *Egyedül Vagyunk* szerkesztéséből.

Első regényét, a *Tanyát* követően, 1939 és 1999 között közel húsz regénye és elbeszéléskötete látott napvilágot. Kárász József a népi mozgalom másodvonalába tartozott. Kristó Nagy István egyik levelének kifejezését használva „...ő sem tudta igazán kifutni pályáját, megalkotván a tehetségéhez és tisztességéhez méltó nagy (móriczi) művet... mert közben más lett az idő kívánsága”.

Az „idő kívánsága” többször szólt bele Kárász írói és emberi sorsába. Sárospatakon megkezdett teológiai tanulmányait nem tudja befejezni, mert „lázító írásai” miatt kizárják az ország összes teológiai akadémijáról. Oklevelét csak „külföldön”, Kolozsvárott tudta megszerezni. Nem voltak könnyebb budapesti egyetemi évei sem, tanulmányait a pénzkereset kényszere miatt nem tudta befejezni. Az „idő kívánságára” kapta meg katonai behívóját is, amit nyugati hadifogság,